

ΑΝΑΣΚΟΠΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΕ ΜΟΝΑΔΕΣ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ ΥΓΕΙΑΣ

Βάια Σιώμου

Νοσηλεύτρια, MSc

DOI: 10.5281/zenodo.8067172

Cite as: Siomou, Vaia. (2022). ACCESS OF MIGRANTS TO PRIMARY HEALTH CARE UNITS. Perioperative Nursing (GORNA), E-ISSN:2241-3634, 11(4), 358–364. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8067172>

Περίληψη

Εισαγωγή: Η υψηλή εισροή μεταναστών και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή και Ελληνική επικράτεια και οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσής τους καθιστούν επιτακτική την ανάγκη προάσπισης της δημόσιας υγείας και διαμόρφωσης αποτελεσματικών στρατηγικών παροχής πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας. **Σκοπός:** Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της προσβασιμότητας των μεταναστών στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, στη χώρα υποδοχής τους και το παράδειγμα της Ελλάδας. **Μεθοδολογία:** Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε αναζήτηση ερευνητικών και ανασκοπικών μελετών στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων Medline, PubMed, Google Scholar, το σύνδεσμο Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (HEAL-Link), όπως επίσης σε βιβλία, επιστημονικά περιοδικά και ιστοσελίδες. **Αποτελέσματα:** Η προστασία της υγείας των μεταναστών και η πρόσβασή τους στην πρωτοβάθμια περίθαλψη είναι αναφαίρετο δικαίωμα και ζωτικής σημασίας για την ένταξη τους στη χώρα υποδοχής τους. Παρά ταύτα οι ανάγκες των μεταναστών δεν έχουν βρει ανταπόκριση στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας σε όλες τις χώρες υποδοχής, όπως και στην Ελλάδα. Το κυριότερο εμπόδιο τους είναι η γλώσσα και η μη επικοινωνίας μεταξύ ασθενών και γιατρών και επιστημόνων υγείας γενικότερα, καθώς και η έλλειψη πληροφοριών και η χρονική πίεση, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να εξυπηρετηθούν. **Συμπεράσματα:** Παρόλο που έχει σημειωθεί μεγάλη πρόοδος για την αντιμετώπιση των αναγκών υγείας των μεταναστών, επιβάλλεται η υπέρβαση των εμποδίων πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη στις δομές πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας.

Λέξεις κλειδιά: Μετανάστες, μετανάστευση, πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, δημόσια υγεία

Υπεύθυνος Αλληλογραφίας: Σιώμου Βάια , E-mail: siomouvaia@yahoo.com

REVIEW ARTICLE

ACCESS OF MIGRANTS TO PRIMARY HEALTH CARE UNITS

Vaia Siomou

RN, MSc, Directorate of Social Policy and Welfare Municipality of Larissa, Greece

Abstract

Introduction: The high influx of immigrants and refugees into European and Greek territory and their difficult living conditions make it imperative to protect public health and develop effective primary health care delivery strategies. **Purpose:** The purpose of this study was to investigate the access of migrants to Primary Health Care in their host country as well as an example of Greece. **Methodology:** The methodology followed included exploration of research and review studies in the database Medline, PubMed, Google Scholar, the link of the Hellenic Academic Libraries (HEAL-Link), as well as, in books, scientific journals and websites. **Results:** Protecting the health of migrants and giving them access to primary care is an inalienable right and vital to their integration into their host country. Nevertheless, the needs of immigrants have not been met in Primary health care in all host countries, as well as in Greece. Their main obstacle is the language and the lack of communication between patients and doctors and health scientists in general, as well as the lack of information and time pressure, as a result of which they cannot be served. **Conclusions:** Although much progress has been made in addressing the health needs of migrants, barriers to accessing health care in primary health care facilities need to be overcome.

Keywords: Immigrants, immigration, primary health care, public health

Corresponding author: Siomou Vaia, E-mail: siomouvaia@yahoo.com

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μετανάστευση είναι η μετακίνηση ανθρώπων σε μία χώρα της οποίας δεν έχουν την ιθαγένεια, προκειμένου να εγκατασταθούν εκεί, ιδιαίτερα ως μόνιμοι κάτοικοι ή μελλοντικοί πολίτες της χώρας. Η πολυπλοκότητα του μεταναστευτικού φαινομένου οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί ένα φαινόμενο εγγενές της ανθρώπινης εξέλιξης, της κοινωνίας, της οικονομίας, της πολιτικής και του πολιτισμού.¹

Κατά την τελευταία δεκαετία ο αριθμός των αφίξεων των μεταναστών και των προσφύγων στην Ευρώπη, ιδίως στις χώρες της Νότιας Ευρώπης όπως η Ελλάδα, έφθασε σε ακραίες τιμές εξαιτίας των ανθρώπινων ρευμάτων που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους λόγω του πολέμου, της βίας ή των διώξεων. Η υψηλή εισροή μεταναστών και προσφύγων στην Ελληνική επικράτεια, οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσής τους, καθώς και τα επιδημιολογικά δεδομένα των κρατών προέλευσης καθιστούν επιτακτική την ανάγκη προάσπισης της δημόσιας υγείας και διαμόρφωσης αποτελεσματικών στρατηγικών παροχής πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας κατά την είσοδο των μεταναστών στη χώρα.²

Καθώς οι πληθυσμοί των χωρών γίνονται ολοένα και πιο ποικίλοι, τα συστήματα υγείας πρέπει να παρέχουν έγκαιρες, κατάλληλες και φιλικές προς τους μετανάστες υπηρεσίες υγείας, με στόχο την πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες από όλους.³ Η προστασία της υγείας των μεταναστών και η πρόσβασή τους σε ποιοτική υγειονομική περίθαλψη είναι αναφαίρετο δικαίωμα και ζωτικής σημασίας για την ένταξη των μεταναστών στην κοινότητα, με στόχο τη μείωση της φτώχειας και την κοινωνική τη συνοχή, διότι προωθείται η καλή δημόσια υγεία και η ευημερία όλων.

Σύμφωνα με τα άρθρα 2, 5 και 21 του Συντάγματος της Ελλάδας, η προστασία της αξίας και της ζωής του ανθρώπου, ανεξαρτήτως φυλής και εθνικότητας, είναι πρωταρχικής σημασίας για την πολιτεία.⁴ Με το Νόμο 4368/2016 αναδιατυπώθηκε η ισότιμη με εκείνη των

Ελλήνων παροχή πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας (ΠΦΥ) προς τους πρόσφυγες.⁵

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της προσβασιμότητας των μεταναστών στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, στη χώρα υποδοχής τους και το παράδειγμα της Ελλάδας.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική αναζήτηση στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων Medline, Pubmed, το σύνδεσμο Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (HEAL-Link), μέσω της μηχανής αναζήτησης "Google Scholar", καθώς και σε ερευνητικά άρθρα, βιβλία, επιστημονικά περιοδικά και ιστοσελίδες, με τις λέξεις κλειδιά: μετανάστες, μετανάστευση, πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, δημόσια υγεία.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Τα δικαιώματα των μεταναστών στην υγεία

Οι μετανάστες συχνά βιώνουν προκλήσεις για τη σωματική, ψυχική και κοινωνική τους ευημερία και αντιμετωπίζουν το χωρισμό από τις οικογένειές τους. Παράλληλα οι άγνωστες συνθήκες για τα κοινωνικά και πολιτιστικά δεδομένα στη χώρα που μεταναστεύουν και η μεροληπτική πρόσβαση σε υπηρεσίες που σχετίζονται με την υγεία είναι μια μόνιμη κατάσταση.⁶ Ωστόσο, οι μετανάστες έχουν δικαιώματα στην υγεία και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα σε διεθνές επίπεδο αναγνωρίζουν την απόλαυση του υψηλότερου εφικτού όσον αφορά επίπεδο υγείας ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα κάθε ατόμου, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας, πολιτικών πεποιθήσεων, οικονομικής ή κοινωνικής κατάστασης.⁷

Ειδικότερα, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στο άρθρο 35 ορίζει ότι «κάθε πρόσωπο δικαιούται να έχει πρόσβαση στην πρόληψη σε θέματα υγείας και να απολαύει ιατρικής περίθαλψης, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις που ορίζονται στις εθνικές νομοθεσίες και

πρακτικές».⁸ Ωστόσο, κατά τον Οργανισμό Υγείας, η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης ποικίλλει σημαντικά και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες και οι μετανάστες στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης περιλαμβάνουν⁹:

- ⊕ περιορισμένη πρόσβαση λόγω νομικού καθεστώτος
- ⊕ έλλειψη διερμηνέων και πολιτιστικών μεσολαβητών
- ⊕ αβεβαιότητες σχετικά με τον τρόπο εγγραφής στα συστήματα υγείας
- ⊕ έλλειψη πόρων, και
- ⊕ έλλειψη υπηρεσιών νομικής υποστήριξης

Εντούτοις, υπάρχουν και παράτυποι μετανάστες που δεν μπορούν να απευθυνθούν στο σύστημα υγείας για την περίθαλψη τους. Συγκεκριμένα, ο συνεχώς αυξανόμενος αριθμός των παράνομων μεταναστών θέτει επιτακτικά την ανάγκη σχεδιασμού μιας σοβαρής και ισορροπημένης μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία θα αντιμετωπίζει το μεταναστευτικό φαινόμενο ως ένα κοινωνικό ζήτημα και δε θα διαπνέεται από μία αστυνομική λογική.¹⁰

Στην περίπτωση των παρανόμων μεταναστών, η Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας δεν παρέχεται δωρεάν, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις που το εθνικό σύστημα υγείας της εκάστοτε χώρας προϋποθέτει τη δωρεάν περίθαλψη ακόμη και στους παράνομους μετανάστες, υπάρχουν περιπτώσεις που οι διοικητικές προϋποθέσεις δυσχεραίνουν την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη. Για παράδειγμα, η επίδειξη αποδεικτικού που να ορίζει τη μόνιμη κατοικία τους είναι αδύνατη σε πολλές περιπτώσεις.¹¹

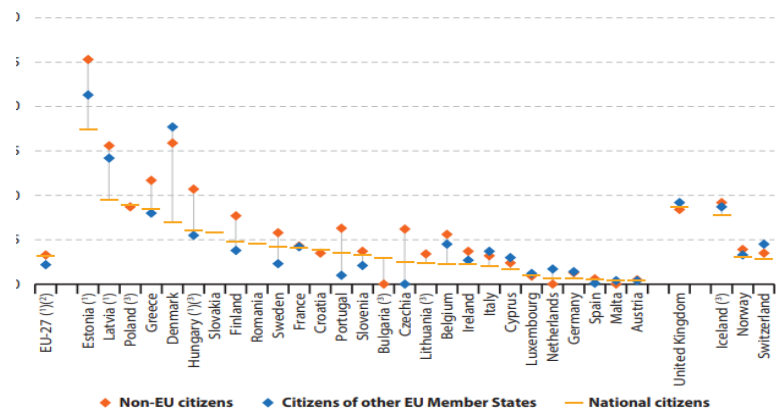
ΕΜΠΟΔΙΑ ΠΡΟΣΒΑΣΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΥΓΕΙΑΣ

Τα οφέλη των μεταναστών από τη συμμετοχή τους στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας είναι αρκετά. Αρχικά, η πρόσβαση των μεταναστών στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας εστιάζεται στη βελτίωση της υγείας όλων των πολιτών του κράτους, θέτει τις

βάσεις για την αύξηση της παραγωγικότητας και κατ' επέκταση την οικονομική μεγέθυνση, ενώ παράλληλα το ζήτημα των ανισοτήτων.¹²

Τα μεταδιδόμενα νοσήματα που φέρνουν μαζί τους οι μετανάστες είναι πολλά. Η έλλειψη καθαρού νερού, η έλλειψη εμβολιασμών, η διαβίωση σε κακές συνθήκες υγιεινής, η φυματίωση, η ηπατίτιδα Β και C, όπως επίσης και το AIDS είναι τα κύρια νοσήματα που απαντώνται σε μετανάστες και πρόσφυγες κατά την είσοδο τους στις χώρες υποδοχής. Επίσης, η ψυχική υγεία των μεταναστών και κυρίως των παιδιών τους, είναι πολύ ευάλωτη και για το λόγο αυτό, η πρόσβαση στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας είναι απαραίτητη.¹³

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία που δημοσιεύτηκαν από τη EUROSTAT οι μετανάστες υποστηρίζουν ότι έχουν ανάγκες που δεν έχουν καλυφθεί από το σύστημα υγείας σε σύγκριση με τους γηγενείς Ευρωπαίους κατά το 2020.¹⁴ [Γράφημα 1].

Γράφημα 1: Πληθυσμός μεταναστών ηλικίας 20-64 ετών που οι ιατρικές τους ανάγκες του δεν ικανοποιήθηκαν, %, 2018

Από την εικόνα που σκιαγραφείται αντιλαμβάνεται εύκολα κανείς ότι σε όλες τις χώρες οι ανάγκες των μεταναστών δεν έχουν βρει ανταπόκριση στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας, με εξαίρεση τη Δανία, την Ολλανδία, την Ιταλία, το Λουξεμβούργο, τη Μάλτα και την Ελβετία.

Το κυριότερο εμπόδιο για την πρόσβαση των μεταναστών στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας είναι το ζήτημα της γλώσσας και της μη επικοινωνίας μεταξύ

ασθενών και γιατρών. Σε πολλές μελέτες αποδεικνύεται ότι οι μετανάστες μην έχοντας κατακτήσει την γλώσσα της χώρας υποδοχής τους επαρκώς, δεν μπορούν να λάβουν την κατάλληλη θεραπεία, με αποτέλεσμα οι μετανάστες να μη μένουν ικανοποιημένοι από τις συνθήκες υγείας που τους παρέχονται στο Πρωτοβάθμιο σύστημα υγείας.¹⁵

Άλλο εμπόδιο για την πρόσβαση των μεταναστών στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας είναι η έλλειψη πληροφοριών και η χρονική πίεση, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να εξυπηρετηθούν. Η επάρκεια επίσης, των επαγγελματιών υγείας, η επάρκεια των αναλώσιμων και ο εξοπλισμός όπως και το ζήτημα των εξόδων μετακίνησης είναι πολύ μεγάλο. Επιπλέον, η αναμονή, το υψηλό κόστος στα φάρμακα και η έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης είναι γεγονότα σημαντικά για την πρόσβαση των μεταναστών στην Πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας.¹⁶

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΥΓΕΙΑΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η αναγκαιότητα για την προσαρμογή των υπηρεσιών Πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας προς τους μετανάστες και τους πρόσφυγες, πρέπει να αποτελεί σταθερή συνιστώσα των υπηρεσιών υγείας, στις χώρες υποδοχής, όπως είναι η Ελλάδα. Κατά συνέπεια ο σχεδιασμός αυτών των υπηρεσιών θα πρέπει να ανταποκρίνεται τόσο στην πολιτισμική, όσο και στην κοινωνική πραγματικότητα αυτών των διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων.

Παρότι στην Ελλάδα, μαζί με την Ουγγαρία, την Τσεχία και την Πορτογαλία, οι ανάγκες πρωτοβάθμιας φροντίδας των μεταναστών δεν καλύπτονται πλήρως, σύμφωνα και με τα στοιχεία της EUROSTAT (2020), εντούτοις έχουν γίνει σημαντικά βήματα.

Έτσι, νομοθετήθηκε το Άρθρο 33 του Νόμου 4368/20169 και της Κοινής Υπουργικής Απόφασης Α3(γ)/ΓΠ/οικ.2513210 του 2016 που προβλέπουν τη δωρεάν πρόσβαση στις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης τόσο για τους ανασφάλιστους Έλληνες, όσο

και τους μετανάστες που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα, με απαραίτητη όμως προϋπόθεση ότι θα κατέχουν Αριθμό Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (ΑΜΚΑ).^{5, 17}

Αντίθετα, οι ελλείψεις σε ιατρονοσηλευτικό προσωπικό και τα περιορισμένα κονδύλια για την υγεία όπως και η στρόφη των πολιτών στο δημόσιο σύστημα υγείας εξαιτίας των χαμηλών εισοδημάτων τους είναι τα κύρια αίτια τα οποία που δεν μπορεί να παρασχεθεί η κατάλληλη πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας στους μετανάστες.¹²

Η μετανάστευση δεν είναι επικίνδυνη για την υγεία των μεταναστών, αλλά ο τρόπος κατά τον οποίο μεταναστεύουν τα άτομα ενδέχεται να κρύβει πολλούς κινδύνους λόγω των κακών συνθηκών ταξιδιού και παραμονής στις οποίες υπόκεινται οι μετανάστες και έτσι να προκύπτουν προβλήματα στην υγεία τους.¹⁸ Η πλειοψηφία τους πάσχει από κατάθλιψη, αγχώδεις και μετατραυματικές διαταραχές, συχνά αποτελούν θύματα ενδοοικογενειακής βίας, καθώς επίσης και ένα ποσοστό αυτών είναι χρήστες ψυχοτρόπων ουσιών.¹⁹ Επιπλέον, οι ηλικιακά νέοι μετανάστες και ειδικά οι γυναίκες, αποτελούν κύρια θύματα της ελλιπούς ψυχικής υγείας, με την οικονομική αβεβαιότητα να αποτελεί σημαντικό επιβαρυντικό παράγοντα.^{20,21}

Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό, το ελληνικό σύστημα υγείας να προωθήσει τη σημασία της διαπολιτισμικής συνεργασίας έχοντας ως στόχο την ενδυνάμωση της σχέσης μεταξύ του γηγενούς ιατρού και επαγγελματιών υγείας, και των μεταναστών και προσφύγων ασθενών. Βασικός στόχος των προτεινόμενων πολιτικών πρέπει να είναι η ίση πρόσβαση των ομάδων μεταναστών και των προσφύγων στις υφιστάμενες υπηρεσίες πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, με απώτερο στόχο τον σεβασμό των πολιτισμικών τους ιδιαιτεροτήτων για την εξεύρεση εξειδικευμένων απαντήσεων στα ιδιαίτερα προβλήματα και τις ανάγκες τους.^{18,22,23}

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Οι ομάδες των μεταναστών και προσφύγων είναι

περισσότερο ευάλωτες στις ασθένειες, κυρίως λόγω της περιορισμένης πρόσβασής τους στην υγειονομική περίθαλψη, της έλλειψης γνώσεων γύρω από την πρόσβαση στις κατάλληλες υπηρεσίες υγείας, αλλά και του κοινωνικού στίγματος και των διακρίσεων που υφίστανται.

Η παροχή πρωτοβάθμιων υπηρεσιών υγείας στους πρόσφυγες και μετανάστες βελτιώνει την αυτοεκτίμηση τους και αποτρέπει τη δημιουργία μειονεκτικών ομάδων στην κοινωνία, και της αποφυγής περιθωριοποίησης

τους, συμβάλλοντας στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Ενώ, και οι επαγγελματίες υγείας οφείλουν να παρέχουν συμπονετική φροντίδα προσαρμοσμένη στις ανάγκες των μεταναστών και προσφύγων, ώστε να βελτιωθεί η ικανοποίησή τους από τις παρεχόμενες υπηρεσίες πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bagavos Ch., Papadopoulou D., Symeonaki M. Immigration and provision of services to immigrants in Greece. Athens: GSEE Labor Institute - ADEDY, 2008.
2. Hatzianastasiou S., Pavli A., Maltezos E. Immigrants and public health: First reception screening test. KEELPNO Newsletter, Athens, 2015. Available at: <http://www2.keelpno.gr/blog/?p=6655>.
3. Tschirhart N., Diaz E., Ottersen T. Accessing public healthcare in Oslo, Norway: the experiences of Thai immigrant masseuses. BMC Health Services Research. 2019; 19:722.
4. Government Gazette of the Hellenic Republic. Constitution of Greece 1975/1986/2001/2008. Government Gazette 120 AD, 2008.
5. LAW 4368/2016. Measures to speed up government work and other provisions. Government Gazette 21 AD, 2016.
6. Kramer A., Fischer F. Refugee Migration and Health: Challenges for Germany and Europe. Springer, London, 2018.
7. Thomas F., Gideon J. Migration, Health and Inequality. Zed Books Ltd, London, 2013.
8. Charter of Fundamental Rights, 2021. Available from: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdfhttps://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf. Access Date: 14/02/2022
9. Ingleby D., Kostioni I. Inequalities in Health Care for Migrants and Ethnic Minorities. Maklu. New York, 2012.
10. Athanasopoulou M., Mechili-Engeleid A., Athanasopoulou A., Diomidous M. Factors affecting the health of migrants and their impact on Public Health. Interscientific Health Care. 2013;5 (4): 162-167.
11. Zyga S., Kotrotsiou E. The culture of nurses in the field of health. In: Zyga S. et al. Introduction to nursing science. BETA Medical Publications, Athens, 2013.
12. Terzoudis S., Mpogiatzidis P., Kostagiolas P. Primary health care for immigrants during their reception in Greece: Planning in a non-governmental organization polyclinic. Archives of Hellenic Medicine. 2017;34(1):113-122.
13. World Health Organization. Report on the health of refugees and migrants within the WHO European Region. 2018. Available at: <https://www.naftemporiki.gr/cmsutils/downloadpdf.aspx?id=1444968>
14. EUROSTAT Migrant statistics. 2020.
15. Kuan S. Barriers to health care services in migrants and potential strategies to improve accessibility: A qualitative analysis. Journal of the Chinese Medical

- Association. 2020;83(1):95-101.
16. Pita P., Barros S. Migration and Health. Coimbra, Almedina, 2018.
 17. Ministerial Decision A3 (γ) /CP/oik.2513210, (Government Gazette 908 t.B'). Regulations to ensure the access of the uninsured to the Public Health System. 2016.
 18. Kamekis A., Spyridakis M. Migrants and planning of health policies in Greece of crisis. Archives of Hellenic Medicine. 2020; 37(Suppl 1):17–27.
 19. Teunissen E., Tsaparas A., Saridaki A., Trigoni M., Van Weel-Baumagraten E. Reporting mentalhealth problems of undocumented migrants in Greece: A qualitative exploration. Eur J Gen Pract. 2016;22(2):119–125.
 20. Christodoulou G.N., Abou-Saleh M.T. Greece and the refugee crisis: Mental health context. B J Psych Int. 2016;13(4):89–91.
 21. Yvantopoulos P., Yvantopoulos J. The Greek Tragedy in the Health Sector: Social and Health Implications, Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung. Duncker & Humblot. 2015;84(3):165-182.
 22. Kourkouta L., Koukourikos K., Papathanasiou I.V., Tsaloglidou A. Immigration and mental disorders. Mental Health Global Challenges Journal MHGCJ. 2019;2(2):36-40.
 23. Polikandrioti M, Koutelekos I. Patients' needs. Perioperative Nursing (GORNA). 2013;2(2):73-83